

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ВЕНЧУРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Пашкевич М. С., Усатенко О. В.

1. Вступ

В умовах сучасної економічної глобалізації існування та успішний розвиток підприємницької діяльності неможливо без наявності ризику. У випадку, якщо суб'єкт підприємницької діяльності не йде на ризик, то він недоотримає дохід, що призводить до банкрутства. Наявність чинника ризику є сильним стимулом для пошуку інноваційних шляхів розвитку, шляхів економії ресурсів підприємцями, що повинно змушувати їх постійно ретельно аналізувати свою діяльність, проводити аналіз власних проектів, розробляти інвестиційні кошториси тощо. Здійснення економічного аналізу має великий вплив на результативність ризикової діяльності і сприяє досягненню її основної мети – одержанню максимального прибутку. Від результатів економічного аналізу, залежить ефективність здійснення венчурної діяльності на всіх стадіях життєвого циклу венчурного підприємства, які характеризуються різними ступенями ризику та потреб у венчурному капіталі. Таким чином, загальна проблема дослідження полягає у визначенні методів економічного аналізу венчурної діяльності венчурних підприємств по стадіям їх життєвого циклу. Це буде сприяти ефективності прийняття ризикових управлінських рішень завдяки аналітичному забезпеченню венчурної діяльності.

2. Об'єкт дослідження та його технологічний аудит

З метою ефективного визначення методів економічного аналізу венчурної діяльності венчурних підприємств були проаналізовані сучасні методи економічного аналізу, за допомогою яких можливо проводити аналіз за кожним етапом життєвого циклу ризикового підприємства. До таких методів відносяться як формалізовані, які дозволяють представити показники у математичній залежності, та неформалізовані, які засновані на відображенні аналітичних процедур на логічному рівні. Особливості кожної стадії життєвого циклу дозволили визначити методи проведення його економічного аналізу.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження було обрано визначення методів економічного аналізу венчурної діяльності венчурних підприємств.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначені такі наукові завдання:

- 1) провести аналіз сучасних методів економічного аналізу;
- 2) зазначити методи аналізу, які підходять до кожної стадії життєвого циклу венчурного підприємства;
- 3) провести комплексний аналіз венчурної діяльності венчурного підприємства.

4. Дослідження існуючих рішень проблеми

Проблематикою методів економічного аналізу займаються провідні українські та іноземні вчені. Сучасні методи економічного аналізу представлені у роботах [1–4]. Сучасний інструментарій аналітичного дослідження у [1], методи оцінки підсумків економіко-виробничої і фінансової діяльності найважливіших суб'єктів підприємництва у [2], загальна теорія економічного розвитку у [3], економічний зміст інновацій у [4]. Автори [5–9] досліджували та розробляли методику проведення PEST-аналізу. В своїй роботі [5], автори визначали структуру макро-екологічних факторів, що використовуються в компоненті навколишнього середовища сканування стратегічного управління. Загальну роль аналізу в системі управління зазначено в [6]. Методологія та практичне планування проведення аналізу щодо реалізації ефективної корпоративної стратегії показано в праці [7]. Зарубіжний досвід у реальних приклади застосування аналізу наведено у [8]. Особливості застосування методів економічного аналізу для оцінювання господарської діяльності промислового підприємства показані в [9]. Питання маржинального аналізу, який є найбільш розповсюдженим та оптимальним методом для дослідження залежності між витратами та обсягом продукції, в тому чи іншому контексті досліджувалися вченими [10–14]. Процес аналізу формування прибутку в процесі діяльності показано у [10]. Стратегічне управління витратами для проведення маржинального аналізу розглядалися в [11]. Показники, які надають перспективу вибору найбільш ефективних управлінських рішень представлені у [12], контроль значення таких показників [13], управлінський аспект [14]. Проблеми оцінки конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств визначались у [15], стратегія управління конкурентним потенціалом підприємств досліджувалась у [16,17]. Проте більшість аспектів методики економічного аналізу венчурної діяльності венчурних підприємств залишаються недостатньо дослідженими, що вимагає розробку системи аналітичних показників по кожній стадії життєвого циклу венчурного підприємства, щоб розкрити сутність економічного аналізу через розподіл венчурної діяльності підприємства на складові частини, встановлення між ними взаємозв'язку і впливу цих частин один на одного і на хід венчурної діяльності.

5. Методи досліджень

Для вирішення поставлених завдань було використано наступні методи: абстрактно – логічний, метод узагальнення, аналізу та синтезу, аналогій, порівняльного співставлення, індукції та дедукції.

6. Результати досліджень

Життєвий цикл венчурного підприємства відповідно до потреб фінансування, його джерел та рівня ризику можна поділити на кілька стадій: стадія планування, стадія запуску, стадія впровадження, стадія розширення, стадія ліквідності чи стадія виходу [18]. Стадії життєвого циклу венчурного підприємства визначають облікові завдання необхідні для їх відображення, модель бухгалтерського обліку всього життєвого циклу та систему рахунків бухгалтерського обліку [19].

Для аналізу першої стадії життєвого циклу венчурного підприємства – стадії планування (seed), яка характеризується розвитком інноваційної ідеї бізнесу, пропонується використання двох методів економічного аналізу: PEST-аналіз та метод порівняння показників.

Проведення PEST-аналізу необхідно для оцінки впливу факторів макросередовища на результати майбутньої венчурної діяльності підприємства. Оскільки на цьому етапі життєвого циклу, венчурні інвестиції в підприємство є незначними за обсягом, венчурне підприємство не має можливостей наймати експертів для проведення усіх кроків аналізу, тому на рис. 1 наведено алгоритм проведення PEST-аналізу початкової стадії життєвого циклу венчурного підприємства, без залучення експертів:

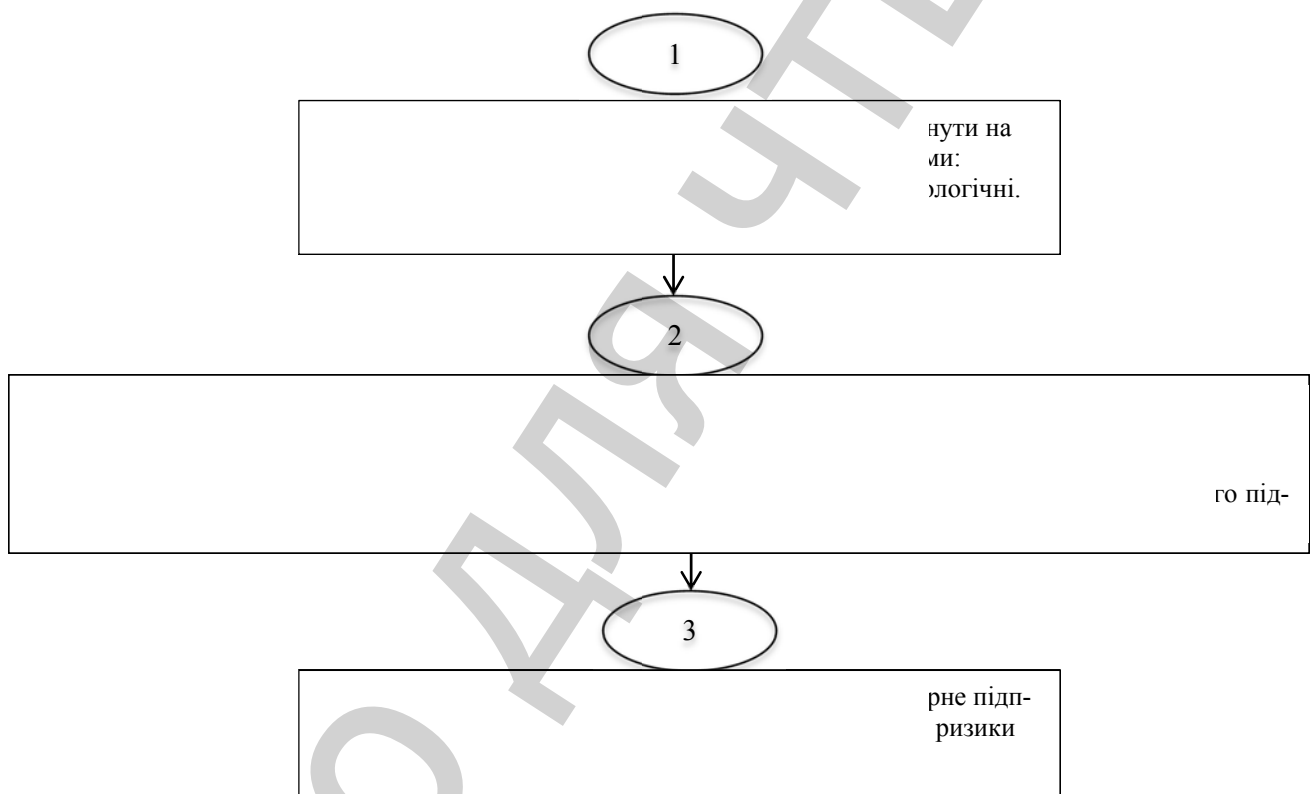

Рис. 1 Алгоритм PEST-аналізу початкової стадії життєвого циклу венчурного підприємства

Проведений PEST-аналіз макросередовища венчурних підприємств України показав, що істотний вплив на їх діяльність має орієнтація на політичні фактори впливу, а саме: зміни у законодавстві, рівень інвестування, посилення податкового тиску тощо.

Також для аналізу першої стадії життєвого циклу венчурного підприємства пропонується використання методу порівняння планових витрат, що виникають на стадії планування венчурної діяльності з фактичними. В табл. 1 представлено систематизовані основні компоненти аналізу витрат стадії планування на прикладі венчурного підприємства Дніпропетровської області методом порівняння показників.

Таблиця 1

Аналіз витрат стадії планування венчурного підприємства методом порівняння показників

Захід з планування венчурної діяльності	Планові витрати, грн.	Фактичні витрати, грн.	Абсолютне відхилення від плану	Виконання плану, %
Проведення науково – дослідних і дослідно – конструкторських робіт	120000,00	135000,00	-15000,00	112,5
Проведення маркетингових досліджень	15000,00	15000,00	–	100
Розробка бізнес - плану	12500,00	23500,00	-11000,00	188

Порівняння фактичних витрат з плановими показало виконання запланованих заходів досліджуваної стадії, використання всіх резервів, що мало венчурне підприємство та перевищення фактичних витрат над плановими. Перевищення відбулося через незаплановані чинники: коригування конструкторської документації по виявленим прихованим недолікам, розробка фінансової моделі та підготовка презентації венчурного проекту.

Для аналізу другої стадії життєвого циклу венчурного підприємства – стадії запуску продукції (start-up), яка характеризується високим фінансовим ризиком та потребує значних капіталовкладень, пропонується проводити аналіз випуску продукції. В табл. 2 приведена динаміка надання послуг у порівняних цінах протягом перших п'яти місяців роботи венчурного підприємства за даними бухгалтерського та управлінського обліку венчурного підприємства Дніпропетровської області:

Таблиця 2

Динаміка надання послуг у порівняних цінах

Місяць	Обсяг надання послуг, тис. грн	Темпи росту (зниження), %	
		Базисні	Ланцюгові
Березень	125	100,0	100,0
Квітень	145	120,0	120,0
Травень	121	96,8	83,4
Червень	136	108,8	112,4
Липень	112	89,6	82,4

Динаміка надання послуг на другій стадії життєвого циклу даного венчурного підприємства є нестабільною, що свідчить про наявність недоліків в організації венчурного підприємства та ефективності використання ресурсів.

Оцінювання виконання плану венчурного підприємства з надання послуг за звітний період (табл. 3) показує, що за досліджуваний період план надання послуг підприємством не виконано на 21,48 % (118,0 тис. грн.), у т.ч. й через певні зовнішні фактори, серед яких тісний зв'язок з будівельною галуззю, яка зазнала спаду у зв'язку з браком інвестицій. Проте до внутрішніх факторів ві-

дносяться стратегія підприємства, фінансовий потенціал, компетентність працівників, якість та асортимент послуг та інші.

Таблиця 3

Аналіз виконання плану обсягу надання послуг

Послуга	Обсяг надання послуг в цінах базового періоду, тис.грн		Абсолютне відхилення (+,-), тис.грн	Темп приросту(зниження), %
	План	Факт		
Послуга 1	236,0	241,0	+5,0	+2,12
Послуга 2	521,0	398,0	-123,0	-23,60
Всього	757,0	639	-118,0	-21,48

Для аналізу третьої стадії життєвого циклу венчурного підприємства – стадії виходу на ринок (early-stage), яка характеризується зниженням фінансового ризику, але все ще потребує значних капіталовкладень пропонується використовувати методу маржинального аналізу, який дозволяє знайти точку рівноваги, в якій сумарний обсяг виручки дорівнює сумарним витратам.

Будемо обчислювати фінансові показники, необхідні для прийняття рішень, не розділяючи витрати на постійні і змінні залежно від обсягу діяльності. Для цього необхідно знати виручку, а також повні витрати.

Сумарні змінні витрати виражаються через змінні витрати на одиницю продукції (b), ціну товару (p) і виручку (S) та обчислюються, як $S \times (b/p)$.

Тоді повні витрати (C) дорівнюють [20]:

$$C = a + S \times (b / p), \quad (1),$$

a – це постійні витрати.

Венчурне підприємство, яке досліджувалось, надає послуги за системою попередніх замовлень. Оскільки потрібно визначити коефіцієнт (b/p) за двома видами послуг, кількість невідомих збільшується до трьох, отже, потрібна система з трьох рівнянь. Щоб її скласти, використаємо данні підприємства за 2 квартал періоду, що аналізувався (табл. 4).

Таблиця 4

Розрахунок показників для визначення постійних витрат та коефіцієнтів по наданню послуг

Показник, (тис. грн.)	Квітень	Травень	Червень
Виторг, S (тис. грн.), в т.ч.:	145,0	121,0	136,0
Надання послуги 1	96,0	87,0	78
Надання послуги 2	49,0	34,0	58
Повні витрати, C	127,0	98,0	84,0

Система лінійних рівнянь буде мати наступний вигляд:

$$127 = a + 96 \times (b \times p1 \div p \times p1) + 49 \times (b \times p2 \div p \times p2) \quad (2)$$

$$98 = a + 87 \times (b \times p1 \div p \times p1) + 34 \times (b \times p2 \div p \times p2) \quad (3)$$

$$84 = a + 78 \times (b \times p1 \div p \times p1) + 58 \times (b \times p2 \div p \times p2) \quad (4),$$

де $(b \times p1 \div p \times p1)$ – коефіцієнт по наданню послуги 1,

$(b \times p2 \div p \times p2)$ – коефіцієнт по наданню послуги 2.

Ця система лінійних алгебраїчних рівнянь вирішується методом Крамера. Вийшли такі значення:

a – постійні витрати дорівнюють 139,65 тис. грн.,

$(b \times p1 \div p \times p1)$ – коефіцієнт по наданню послуги 1 дорівнює 0,58,

$(b \times p2 \div p \times p2)$ – коефіцієнт по наданню послуги 2 дорівнює 0,38.

Тепер можна знайти значення маржинального прибутку (MP) по кожному напрямку надання послуг за другий квартал 2015 року. Даний показник обчислюється як різниця виручки і змінних витрат (табл.5).

Таблиця 5

Результати розрахунку маржинального прибутку за місяцями по напрямкам надання послуг венчурного підприємства

Напрямок діяльності	Маржинальний прибуток, тис. грн.		
	Квітень	Травень	Червень
Надання послуги 1	40,32	36,54	32,76
Надання послуги 2	30,38	21,08	35,96

З табл. 5 бачимо, що послуга 1 приносить більше маржинального прибутку (109,68 тис. грн.), ніж послуга 2 (87,42 тис. грн.), тобто напрямок надання послуги 1 повинен бути більш привабливий при виборі напрямку вкладання отриманих венчурних інвестицій. Діагностика стану маржинального прибутку по номенклатурі надання послуг (товарів) дозволяє виділити послуги лідери і аутсайди і сформулювати необхідний комплекс заходів щодо підвищення продуктивності і продажів.

Четверта стадія життєвого циклу венчурного підприємства - стадія розширення виробництва та збуту (expansion) потребує капіталовкладень, характеризується низьким фінансовим ризиком для венчурного інвестора та появою витрат направленими на розширення виробництва та підтримання конкурентоспроможності продукції.

Перш ніж збільшувати обсяг виробництва та збуту потрібно проаналізувати підприємницький ризик. Для цього слід розрахувати силу впливу операційного важеля (DOL) по кожному виду продукції, для чого використовується наступна формула:

$$DOL = \frac{MP}{EBIT} = ((p - v) \times Q) / ((p - v) \times Q - FC) \quad (5),$$

де MP – маржинальний прибуток;
 EBIT – прибуток до вирахування відсотків;
 FC – постійні витрати виробничого характеру;
 Q – обсяг виробництва в натуральних показниках;
 p – ціна за одиницю продукції;
 v – змінні витрати на одиницю продукції.

Розрахований рівень операційного важеля по кожному напрямку надання послуг венчурного підприємства за другий квартал періоду, що аналізується, наведено у табл. 6. Той напрямок, для якого цей показник вище, є найбільш ризиковим для розширення шляхом вкладання венчурних інвестицій.

Таблиця 6

Результати розрахунку рівня операційного важеля за місяцями по напрямкам надання послуг венчурного підприємства

Період	Напрямок діяльності	
	Надання послуги 1	Надання послуги 2
квітень	1,73	2,22
травень	1,08	1,28
червень	0,82	0,96

За результатами останнього місяця можливо зробити висновки: якщо виторг за напрямком надання послуги 1 збільшиться, наприклад, на 50 %, то прибуток збільшиться на 41 % ($50 \times 0,82$). Оскільки сила операційного важеля за напрямком надання послуги 2 більше, то керівництво венчурного підприємства може прийняти правильне управлінське рішення вкладання венчурних інвестицій в напрямок надання послуги 2, незважаючи на підвищений підприємницький ризик, пов'язаний з цим.

Розширення виробництва неможливе без підтримання конкурентоспроможності продукції [21]. Аналіз конкурентоспроможності продукції венчурного підприємства на стадії розширення виробництва можливо проводити за допомогою розрахунку коефіцієнта конкурентоспроможності.

Коефіцієнт конкурентоспроможності продукції (product competitiveness factor) розраховується за формулою:

$$F_{pc} = \frac{F_{tp}}{F_{ep}}, \quad (6),$$

де F_{pc} – коефіцієнт конкурентоспроможності продукції,
 F_{tp} – зведений коефіцієнт за технічними параметрами (consolidated factor of technical parameters),
 F_{ep} – зведений коефіцієнт за економічними параметрами (elevated factor for economic parameters).

Зведений індекс за технічними параметрами:

$$F_{tp} = \sum a_i g_i \quad (7),$$

де a_i – коефіцієнт вагомості відповідного технічного параметра, g_i – відношення i -го технічного параметра відповідного товару до аналогічного параметра товару-конкурента.

Розрахунок зведеного індексу за економічними параметрами проводять за формулою:

$$E_{ep} = \frac{\sum e_{im}}{\sum e_{ik}} \quad (8),$$

де e_{im} – сума i -их економічних параметрів товарів підприємства,
 e_{ik} – сума i -их економічних параметрів товарів, які є конкурентами.

У табл. 7 наведені технічні та економічні показники продукції венчурного підприємства та її аналога – конкурента, за якими проведено аналіз конкурентоспроможності продукції для розширення виробництва.

Таблиця 7

Технічні та економічні показники продукції для аналізу конкурентоспроможності продукції венчурного підприємства

Джерела отримання інформації	Показники для аналізу	Товар (надання послуги 1)	Товар – конкурент	Коефіцієнт вагомості
Технічна документація	Гарантійний строк, год.	18000	20000	0,2
Експертні оцінки	Якість, %	80	70	0,5
	Привабливість, %	50	50	0,3
Дані бухгалтерського обліку, експертні оцінки	Ціна, грн.	28000	27800	–
	Витрати, пов'язані з використанням, грн.	1800	1900	–

За даними у табл. 7 зведений індекс за технічними параметрами, розрахований за формулою (7) дорівнює 1,05. Це означає, що аналізований товар венчурного підприємства на 5 % більш конкурентоспроможний, ніж товар – конкурент. Зведений індекс за економічними параметрами, розрахований за формулою (8), дорівнює 0,94, тобто аналізований товар венчурного підприємства на 6 % менш конкурентоспроможний, ніж товар – конкурент.

Коефіцієнт конкурентоспроможності товару венчурного підприємства, розрахований за формулою (6) дорівнює 1,12, тобто аналізована продукція венчур-

ного підприємства на 12 % більш конкурентоспроможна, ніж аналогічна продукція – конкурент, що є однією з передумов можливості розширення виробництва.

Після стадії розширення виробництва підприємство переходить до п'ятої стадії життєвого циклу – стадії ліквідності чи стадії виходу (liquiditystage, exit). Аналіз цієї стадії повинен бути пов'язаний з критеріями для виходу на фінансовий ринок акцій венчурного підприємства. У табл. 8 наведені показники аналізу стадії ліквідності венчурного підприємства.

Таблиця 8

Показники для аналізу стадії ліквідності венчурного підприємства

Показник	Призначення для застосування
Темпи зростання	У венчурного підприємства, темпи зростання якого вище середніх по галузі, більше можливостей залучити потенційних інвесторів у порівнянні з підприємством, яке демонструє мінімальне або нестабільне зростання.
Результати фінансово-господарської діяльності	Потенційні інвестори можуть затребувати інформацію про оцінку фінансових умов, результатів діяльності венчурного підприємства, ліквідності і джерел капіталу компанії.
Показники виручки і зростання доходів	Для успішного розміщення своїх цінних паперів на біржі, венчурному підприємству необхідно показати, що їх продукція або послуги добре приймаються на ринку, і завдяки цьому компанія буде демонструвати високі річні темпи зростання в майбутньому.
Популярність продукції на ринку	Венчурне підприємство, яке володіє унікальною виробленою нею продукцією або наданою послугою швидше приверне потенційного інвестора.
Досвід управлінського персоналу	Виключно важливо, керівництво венчурного підприємства мало необхідний досвіді кваліфікацію для створення ефективної структури корпоративного управління і забезпечення результативної роботи.
Наявність перевищення вигод від розміщення цінних паперів на біржі витрат	Залучення капіталу на відкритих ринках може зажадати значних витрат ще до отримання надходжень, наприклад на виплату винагороди андерайтерам і іншим консультантам. Додаткові поточні витрати необхідні для дотримання вимоги біржі, забезпечення роботи функції зі зв'язків з інвесторами. Іноді повинні пройти роки, щоб можна було оцінити, переважають чи від розміщення цінних паперів на біржі витрат.
Поточна ринкова ситуація	Інтерес інвесторів може істотно варіюватися

	залежно від загальної стійкості ринку, економічних умов в галузі, технологічних змін і багатьох інших факторів. Стан фондового ринку є одним з найбільш не передбачуваних аспектів, і саме тому правильно вибраний термін виходу – це один з вирішальних факторів досягнення найкращих результатів. Незважаючи на те що ніхто не може дати точний прогноз настрів на ринку, венчурному підприємству необхідно пам'ятати про важливість правильно обраного моменту і бути готовим змінити графік виходу на ринок.
--	--

Запропоновані показники для проведення аналізу п'ятої стадії життєвого циклу дозволить підприємству ефективно взаємодіяти з фінансовими аналітиками та інвесторами, управляти їх очікуваннями, що позитивно позначитися на вартості акцій венчурного підприємства через довіру учасників ринку.

7. SWOT-аналіз результатів досліджень.

Strengths Сильною стороною у проведеному дослідженні є визначення методів економічного аналізу венчурної діяльності венчурних підприємств за стадіями життєвого циклу та їх апробація шляхом проведення аналізу реального венчурного підприємства Дніпропетровської області.

Weaknesses Слабкою стороною є те, що не всі венчурні підприємства групують та деталізують дані своєї діяльності таким чином, щоб можливо було зробити вибірку по стадіям життєвого циклу для проведення такого аналізу.

Opportunities Перспективами подальших досліджень є методи економічного аналізу, за допомогою яких можливо оцінювати венчурну діяльність венчурних фондів та компаній з управління активами.

Threats Швидка зміна факторів зовнішнього середовища на діяльність інноваційного ризикового підприємства, може вплинути на вибір методів, за допомогою яких можливо проводити аналіз венчурної діяльності венчурного підприємства.

8. Висновки

1. Проведене дослідження методів економічного аналізу, за допомогою яких можливо побудувати методику аналізу венчурної діяльності венчурних підприємств дозволив систематизувати існуючі методи як формалізовані, які дозволяють представити показники в строгій залежності, переважно математичної та неформалізовані, які засновані на відображенні аналітичних процедур на логічному рівні.

2. Враховуючи особливості кожної стадії життєвого циклу венчурного підприємства, було визначено методи її економічного аналізу. Для аналізу першої, початкової стадії життєвого циклу венчурного підприємства – стадії планування (seed) пропонується використання двох методів економічного аналізу: PEST-аналізу та методу порівняння показників. Другу стадію життєвого циклу – стадію запуску продукції (start – up), необхідно аналізувати за динамікою випуску

продукції протягом тривалості стадії. Для аналізу третьої стадії (early – stage) пропонується використовувати метод маржинального аналізу. Четверту стадію життєвого циклу венчурного підприємства (expansion) пропонується аналізувати методом розрахунку коефіцієнтів сили впливу операційного важеля та конкурентоспроможності. Аналіз п'ятої стадії життєвого циклу (liquidity stage, exit) повинен бути пов'язаний з критеріями для виходу на фінансовий ринок.

3. Проведений комплексний аналіз венчурної діяльності венчурного підприємства, дозволив запобігти помилок у планах і управлінських рішеннях, обрати правильну стратегію планування, виробництва, з відповідними обсягами випуску продукції, які забезпечать бажаний обсяг реалізації та фінансові результати – прибутки, що задовольняють як власників венчурних підприємств, так і їх ризикових інвесторів.

Література

1. Butynets, F. F. Ekonomichnyi analiz. Praktykum [Text]: Handbook / F. F. Butynets, Ye. V. Mnykh, O. V. Oliinyk. – Zhytomyr: ZhITI, 2006. – 416 p.
2. Ginzburg, A. I. Ekonomicheskii analiz. Kratkii kurs [Text] / A. I. Ginzbur. – Ed. 2. – St. Petersburg: PITER, 2010. – 208 p.
3. Shumpeter, I. Teoriia ekonomicheskogo razvitiia. Kapitalizm, sotsializm i demokratiia [Text] / I. Shumpeter. – Moscow: Eksmo, 2007. – 864 p.
4. Huchek, M. Sotsial'no-ekonomicheskoe sodержanie innovatsii na predpriatii [Text] / M. Huchek // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriia 6: Ekonomika. – 1995. – № 1. – P. 62–71.
5. Miller, F. P. Boeing/Sikorsky RAH-66 Comanche [Text] / P. F. Miller, F. A. Vandome, J. McBrewster. – 2011. – 68 p.
6. Bensoussan, B. E. Analysis without paralysis: 12 tools to make better strategic decisions [Text] / B. E. Bensoussan, C. S. Fleisher. – FT Press, 2015. – 288 p.
7. Robert, M. Strategic Thinking Pure and Simple [Text] / M. Robert. – McGraw-Hill Companies, 2005. – 246 p.
8. Bailey, J. R. The Mind of the Strategist [Text] / J. R. Bailey // Academy of Management Learning & Education. – 2003. – Vol. 2, № 4. – P. 385–385. doi:10.5465/amle.2003.11901970
9. Demchenko, T. A. Metody ekonomichnoho analizu ta yikh osoblyvosti [Text] / T. A. Demchenko, N. O. Lysenko // Aktualni problemy ekonomiky. – 2011. – № 2. – P. 179–185.
10. Blank, I. A. Upravlenie pribyl'iu [Text] / I. A. Blank. – Kyiv: Nika-Tsentr, 2007. – 423 p.
11. Shank, J. K. Cases in Cost Management: A Strategic Emphasis [Text] / J. K. Shank. – Ed. 3. – Cengage Learning, 2005. – 272 p.
12. Drury, C. Costing: An Introduction [Text] / C. Drury. – Springer, 1994. – 491 p. doi:10.1007/978-1-4899-6878-4
13. Folmut, H. I. Instrumenty kontrollinga ot A do Ya [Text]: Translation from German / H. I. Folmut. – Moscow: Finansy i statistika, 1998. – 288 p.

14. Horngren, C. T. Cost Accounting: A Managerial Emphasis [Text] / C. T. Horngren, G. Foster, S. M. Datar, M. V. Rajan, C. M. Ittner. – Ed. 13. – Pearson, 2008. – 896 p.
15. Troyan, A. V. Assessment problems of product competitiveness of domestic enterprises [Text] / A. V. Troyan // Sustainable development of economy. – 2013. – № 5. – P. 98–107.
16. Voronkova, A. E. Strategicheskoe upravlenie konkurentosposobnym potentsialom predpriatiia: diagnostika i organizatsiia [Text]: Monograph / A. E. Voronkova. – Lugansk: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2000. – 315 p.
17. Pivniak, H. H. Synchro-mining: civilized solution of problems of mining regions'sustainable operation [Text] / H. H. Pivniak, P. I. Pilov, M. S. Pashkevych, D. O. Shashenko // Scientific Bulletin of National Mining University. – 2012. – № 3. – P. 131–138.
18. Usatenko, O. V. Cost Accounting of Venture Company Depending on the Stage of Its Life Cycle [Text] / O. V. Usatenko // Accounting and Finance. – 2015. – № 2. – P. 59–64.
19. Alivanova, S. V. Maginal analysis as the effective method of choice of administrative decisions [Text] / S. V. Alivanova, V. V. Kurennaya // Polythematic Online Scientific Journal of Kuban State Agrarian University. – 2012. – № 80. – P. 1–13.